Άργος Τύπου
Από το 1911
Εταιρεία Διαχείρισης
Αποκομμάτων Τύπου
Πηγή:ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ
Ημερομηνία:22/2/2005
Σελίδα:14

Οι «πίσω σελίδες» της κριτικογραφίας

Τα βιβλιοκριτικά κείμενα του Λίνου Πολίτη, του Βάσου Βαρίκα και του Κώστα Σταματίου σαν «πνευματικές αυτοβιογραφίες»

1) Λίνος Πολίτης: «Οι βιβλιοκρισίες (1926-1973). Θέματα της λογοτεχνίας μας - Εκδοτικά - Σολωμικά - Παλαιογραφικά». Μορφωτικό Ιδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2002, σελ. 490.

2) Βάσος Βαρίκας: «Συγγραφείς και κείμενα (1945-1956, 1960)». Εισαγωγή-επιμέλεια: Αλέξης Ζήρας. Εκδόσεις «Ερμής», 2004, σελ. 453.

3) Κώστας Σταματίου: Το βιβλίο και ο χρόνος (1979-1991)», τόμ. Α΄, Β΄. Επιλογή κειμένων: Θανάσης Θ. Νιάρχος-Βάσω Κυριαζάκου. Εκδόσεις Καστανιώτη, 2004, σελ. 1754.

Του **Παντελη Μπουκαλα**

ΚΡΙΤΙΚΗ **Οσα απαξιωτικά** ή και κλευαστικά κι αν έχουν ειπωθεί κατά καιρούς από καλλιτέχνες για την τεχνοκριτική, ο κριτικός, σχολιαστικός και ερμηνευτικός λόγος συνοδεύει τον λόγο της τέχνης σχεδόν από τα γεννοφάσκια του, κι όχι σαν παράσιτο πάνω στο «αυθεντικό» και το «πρωτογενές» αλλά με τη δική του αυτοτέλεια και την ξεχωριστή φωνή του. Και δεν πρέπει να παραβλέπουμε ότι δίκως τη συνήθως άμεση και θερμή φωνή που εκπέμπεται σαν έγκαιρη ανταπόκριση στο ερέθισμα το οποίο προκαλούν τα βιβλία με την έκδοσή τους, θα ήταν πολύ δυσκολότερη η αποστασιοποιημένη εκπόνηση ιστοριών της λογοτεχνίας.

Αν, λοιπόν, βρίσκουμε νόημα στην επανέκδοση -έπειτα από λίγες ή και πολλές δεκαετίες- του ποιητικού ή του πεζογραφικού έργου του ενός ή του άλλου συγγραφέα, και θεωρούμε ότι τέτοια εγχειρήματα δεν εξαντλούνται από τη νοσταλγία ή από την πρόθεση να αποδοθεί φόρος τιμής, έχουμε περίπου τους ίδιους λόγους για να βρούμε νόημα και στην αποθησαύριση και επανέκδοση κριτικών κειμένων παλαιότερων εποχών, κειμένων που παρακολούθησαν την πορεία των γραμμάτων και κατέγραψαν τις φάσεις της, τις κορυφές και τις κοιλιές της. Συγκοινωνούντα δοχεία, λοιπόν. Μόνο που η ποιότητα του υγρού που περιέχεται στο ένα δεν καθορίζει αναγκαστικά και την ποιότητα του υγρού στο άλλο.

Αν το ψυχρό ή αλλιώς εθισμένο και τροφοδοτημένο βλέμμα του σημερινού αναγνώστη αποφασίζει ότι δεν συντρέχει λόγος να ανατυπωθούνται με θρησκευτική ευλάβεια όλα τα βιβλιοκριτικά σημειώματα και του πιο άξιου γραμματικού ή «δημόσιου αναγνώστη» (αυτό είναι άλλωστε ο κριτικός, έναs δημόσιος αναγνώστης), τους ίδιους περίπου λόγους έχουμε και πάλι για να ισχυριστούμε ότι ούτε και των ποιητών ή των πεζογράφων, όσο άξιων, είναι επανεκδοτέα όλη η δουλειά, και στις μεγάλες αλλά και στις άστοχες στιγμές της. Καλό είναι βέβαια κάθε φορά που γράφουμε, οτιδήποτε, να αποβλέπουμε στον Μεγάλο Αναγνώστη, τον Χρόνο, ώστε να προστατεύουμε το γραφτό μας· αλλά ακόμα πιο καλό είναι να μπορούμε, κάθε φορά, να διασκεδάζουμε αυτήν την ψευδαίσθηση, πριν παγιωθεί και γίνει βραχνάς.

Αφορμή για τις αράδες που προηγήθηκαν στάθηκε η έκδοση τόμων όπου αποθησαυρίζονται και ανατυπώνονται βιβλιοκριτικά ή ειδικότερα φιλολογικά κείμενα, πρωτοδημοσιευμένα σε περιοδικά και εφημερίδες, άρα λοιπόν λίγο ή πολύ δυσεύρετα πια. Αλλη φυσικά η επιστημονική συγκρότηση, η μέθοδος και η σκόπευση του Λίνου Πολίτη (1906-1982), ενός «ολοκληρωμένου νεοελληνιστή» κατά τον χαρακτηρισμό του Παναγιώτη Μουλλά στην εισαγωγή του οικείου τόμου, άλλη του Βάσου Βαρίκα (1912-1971), άλλη του Κώστα Σταματίου (1929-1991). Διαφορετική, ως εκ τούτου, είναι και η αντοχή των κειμένων τους στο χρόνο, διαφορετική και η προσδοκία που καλλιεργούν. Ως ένα βαθμό κάποιες διαφορές τους μπορούμε να τις ανιχνεύσουμε στον εσωτερικό διάλογο που αναπτύσσεται με τη βιβλιοκριτική του Βαρίκα για το έργο του Λίνου Πολίτη «Λογοτεχνία νεοελληνική και λογοτεχνία ευρωπαϊκή», και με τη βιβλιοκριτική του Σταματίου για το έργο του Βαρίκα «Συγγραφείς και κείμενα. Γ΄ 1969-1971».

Λίνος Πολίτης, ένας «ολοκληρωμένος νεοελληνιστής».

Βιβλιοκρισίες

Ο τόμος του Λίνου Πολίτη, σφραγισμένος από την επιστημοσύνη του μελετητή, απαρτίζεται από σχεδόν όλες τις βιβλιοκρισίες του, από τα πρώτα του βήματα ώς το 1973, ταξινομημένες, κατά το περιεχόμενό τους, σε τέσσερις ενότητες: Η πρώτη στεγάζει βιβλιοκρισίες ευρύτερου γραμματολογικού χαρακτήρα, η δεύτερη κείμενα που καταπιάνονται με εκδοτικά προβλήματα, στην τρίτη δεσπόζει ο Σολωμός (άλλωστε ο Λίνος Πολίτης υπήρξε σπουδαιότατος μελετητής του σολωμικού έργου), στην τέταρτη εξετάζονται θέματα της παλαιογραφίας.

Ο τόμος του Βαρίκα απαρτίζεται από βιβλιοκρισίες του κυρίως της δεκαετίας 1945-1955· είναι ο πέμπτος τόμος της σειράς και με αυτόν ολοκληρώνεται η αποθησαύριση των βιβλιοκρισιών του που δημοσιεύτηκαν από το 1945 ώς το 1971 στις εφημερίδες «Τα Νέα» και «Το Βήμα». Τέλος, στους δύο τόμους του Σταματίου περιέχονται οι βιβλιοκρισίες του στα «Νέα» από το 1979 ώς το 1991, κείμενα εκτενή ή και συνοπτικότατα που σχολιάζουν ή απλώς παρουσιάζουν περί τα χίλια βιβλία της μεταπολιτευτικής παραγωγής. Μπορούμε λοιπόν να παρακολουθήσουμε από κείμενο σε κείμενο την εξέλιξη της οπτικής κάθε βιβλιοσχολιαστή, να διαπιστώσουμε τις «εμμονές» του και τις «αδυναμίες» του, με τις δύο έννοιες τις λέξης.

Εξαρχα πόσο δύσκολο είναι για τον αναγνώστη, λιγότερο ή περισσότερο ενημερωμένο ή «σχετικό», να μη βιαστεί, να μην πετάξει από την πρώτη παράγραφο μιας βιβλιοκρισίας στην τελευταία, όπου συνήθως υπάρχει η αποτίμηση, η «βαθμολογία» του εξεταζόμενου έργου. Φυσικά και οφείλει να αποτιμήσει ο κριτικός το βιβλίο που τον απασχολεί κάθε φορά, αλλά ό,τι ενδιαφέρει, ό,τι θα 'πρεπε να ενδιαφέρει πρωτίστως (τους συγγραφείς όσο και τους αναγνώστες) είναι η διαδρομή από την πρώτη παράγραφο ώς την τελευταία, οι σχέψεις δηλαδή που υπάρχουν ή δεν υπάρχουν σ' αυτήν τη διαδρομή, η σαφήνειά τους ή η θολούρα τους, τα επιχειρήματα που τεκμηριώνουν την αυστηρή κρίση ή τον έπαινο. Αν η ποίηση έχει οριστεί από ορισμένους, ίσως και με πρόθεση φιλοπαιγμοσύνης, σαν «ανάπτυξη ενός επιφωνήματος» και η κριτική επίσης οφείλει να αναπτύξει το δικό της επιφώνημα που προκαλείται από την ανάγνωση ενός έργου, επιφώνημα αποδοχής, απόρριψης ή, γιατί όχι, αμηχανίας.

Η υπεράσπιση

Διαβάζοντας λοιπόν αναδρομικά κριτικές για βιβλία συγγραφέων που είτε εξέδωσαν πέντε ή δέκα βιβλία είτε, ορισμένοι, σιώπησαν, το ζητούμενο δεν είναι να δει κανείς, με κάποια αστυνομική ή και κουτσομπολιστική διάθεση, πού «έπεσε έξω» ο Πολίτης, Βαρίκας ο Σταματίου, αλλά με ποιον τρόπο υπεράσπισαν, κάθε φορά, το επιφώνημά τους, κι αν υπήρξαν και στιγμές που έμειναν απλώς στο επιφώνημα, στη ρητορική επιφάνεια (αυτό δεν αφορά τόσο εκείνους που «έχουν το χρόνο με το μέρος» τους, γράφοντας σύμφωνα με τους ρυθμούς της εμπνευσής τους και τις υπαγορεύσεις του επιστημονικού τους ενδιαφέροντος, όσο εκείνους που «χρεώνονται» μια τακτική στήλη, οπότε δεν τους ζορίζει μόνο ο χρόνος αλλά και ο χώρος). Προφανώς δεν προσδοκά και δεν απαιτεί κανείς το ίδιο δοκιμιακό βάθος και την ίδια ευρετική και συσχετιστική ικανότητα από όλους τους «επαγγελματίες» αναγνώστες της λογοτεχνίας ή γενικότερα της γραφής, και προφανώς με άλλους όρους κρίνει (άρα και κρίνεται ή διαβάζεται) ο Λίνος Πολίτης ή ο Κώστας Σταματίου και σε άλλο κοινό απευθύνονται.

Οπως και νά 'χει, είτε σαν «ένα είδος πνευματικής αυτοβιογραφίας» δούμε αυτούς τους τόμους (όπως σημειώνει ο Παναγιώτης Μουλλάς) είτε «σαν ένα παραμυθάκι της λογοτεχνίας μας», (όπως γράφει ο Θανάσης Νιάρχος στο επίμετρο της έκδοσης των κειμένων του Σταματίου), αποτελούν εντέλει τα διαφορετικής βαθύτητας και βαρύτητας ίχνη μιας τέχνης κατά βάση μοναχικής, όσο κι αν ασκείται δημόσια: της τέχνης της ανάγνωσης. Μιας τέχνης που, μαζί με κάμποσα άλλα, απαιτεί μεγάλη υπομονή. «Οταν το διάβασμα συμβαίνει να αποτελεί, εκτός των άλλων, και ένα είδος επαγγελματικής απασχόλησης, τότε τίποτε δεν μπορεί να σε εμποδίσει να εξαντλήσεις ολόκληρη την υπομονή σου, την οποία άλλωστε, η ίδια απασχόληση την έχει κάνει πραγματικά ανεξάντλητη», έγραφε ο Βάσος Βαρίκας το 1948. Κι όσο εύκολο φαίνεται το να προσυπογράψουμε τη διαπίστωσή του, άλλο τόσο δύσκολο είναι κατά βάθος. Γιατί με τον καιρό χαλάρωσαν οι σχέσεις της γραφής εν γένει με την υπομονή, άρα και της κριτικογραφίας.